

**NEDERLANDSE
NIEUWSMONITOR**

Media en Mabel

een onderzoek naar de berichtgeving in vijf landelijke
dagbladen over de affaire Mabel Wisse Smit

Samenvatting

Inhoudsopgave

1	Inleiding	2
2	Theorie	2
3	De affaire	2
4	Methode	3
5	Media en Mabel: een aanjagende rol van media?	3
6	Media en Mabel: een aanklagende rol van media?	4
7	Media en Mabel: een veroordelende rol van media?	5
8	Conclusie	6

Otto Scholten
Peter Vasterman
Nel Ruigrok
Janet Takens
Jacomijne Prins

Amsterdam, december 2007

I Inleiding

De *Nederlandse Nieuwsmonitor* onderzoekt ontwikkelingen met betrekking tot professionele verslaggeving in de Nederlandse media en onderbouwt haar bevindingen met empirisch materiaal. In dit rapport onderzoekt de *Nederlandse Nieuwsmonitor* de rol van de media tijdens de ‘affaire Mabel Wisse Smit’. Het is niet de bedoeling van dit onderzoek om te achterhalen wat zich werkelijk heeft afgespeeld tussen Mabel Wisse Smit en Klaas Bruinsma op de Neeltje Jacoba in 1989 en 1990 noch is het de bedoeling de politieke besluitvorming rond het (niet) indienen van een toestemmingswet voor het huwelijk tussen prins Friso en mevrouw Mabel Wisse Smit in kaart te brengen. Ons doel met dit rapport is meer inzicht te verwerven in de rol die media in deze affaire gespeeld hebben.

2 Theorie

De rol van de media bij schandalen en affaires is complex: soms komen de media zelf met onthullingen en beschuldigingen, soms geven ze anderen de ruimte om een schandaal op gang te brengen. De journalistieke standaarden zoals vastgelegd in codes en canons stellen eisen aan feitenverificatie, scheiding van feiten en meningen, bronvermelding, toepassing van hoor en wederhoor, *fairness* en maatschappelijke verantwoordelijkheid. Het is de vraag in hoeverre deze standaarden onder druk komen te staan tijdens schandalen. Vanuit de theorie traceren we drie verschillende rollen die journalisten kunnen spelen tijdens een schandaal: een aanjagende rol, een aanklagende rol en een veroordelende rol. In dit onderzoek staat de vraag centraal in hoeverre de media deze drie rollen spelen heeft gespeeld tijdens de affaire rond Mabel Wisse Smit.

3 De affaire

Op maandag 30 juni 2003 kondigt de Koningin het huwelijk aan van prins Johan Friso met Mabel Wisse Smit. Op dat moment lijkt er geen vuiltje aan de lucht; verschillende politici geven aan het aantaaende paar “geen strobreed in de weg te leggen”. Dit verandert – zoals zal blijken- na een uitzending van misdaadverslaggever Peter R. de Vries op 2 oktober 2003. In die uitzending verklaart de Chileense ex-lijfwachter van de in 1991 vermoorde crimineel Klaas Bruinsma, Charlie da Silva, dat Mabel Wisse Smit eind jaren tachtig een liefdesrelatie heeft gehad met zijn baas. Deze ‘onthulling’ brengt een proces op gang dat na ruim een week leidt tot het besluit van de regering om af te zien van het indienen van een toestemmingswet. Mabel Wisse Smit kan geen goed meer doen en wordt weggezet als maffialiefje en leugenaar.

4 Methode

Om te achterhalen op welke wijze media bericht hebben over de gebeurtenissen rond Mabel Wisse Smit, hebben we met behulp van inhoudsanalyse¹ onderzocht in hoeverre de berichtgeving rond Mabel Wisse Smit kenmerken vertoont van een aanjagende, aanklagende en veroordelende rol. Naast de uitzending van Peter R. de Vries hebben we alle artikelen uit *De Telegraaf*, *Algemeen Dagblad*, *de Volkskrant*, *NRC Handelsblad* en *Trouw* in de periode 1 juli – 31 december 2003 waarin de zoekterm, ‘Mabel wisse Smit’ voorkomt geanalyseerd. In de periode van 1 juli 2003 tot en met 31 december 2003 levert dat 697 artikelen op, waarin 14.335 voor ons onderzoek relevante uitspraken voorkomen.

5 Media en Mabel: een aanjagende rol van media?

Van een aanjagende rol is sprake als media bijdragen aan het op gang brengen van de zichzelf versterkende dynamiek die hypes kenmerkt². Of en in hoeverre de onderzochte dagbladen in de affaire Mabel Wisse Smit een aanjagende rol hebben vervuld, is onderzocht aan de hand van zeven kenmerken. Gekeken is naar de mate van betrokkenheid van de verschillende dagbladen bij de onthulling; de hoeveelheid aandacht die media aan de affaire besteden; in welke mate nieuws wordt overgenomen van andere media; in hoeverre er ook aandacht was voor vertakkingen van de affaire; in hoeverre de aandacht tijdens de affaire is verschoven van de inhoud van de affaire naar de procedure (onderzoek AIVD, ‘liegen’) daaromheen; in hoeverre de nadruk werd gelegd op opinievorming en in welke mate er speculatieve uitspraken werden gedaan over de gevolgen voor betrokkenen.

Voor al die kenmerken van berichtgeving geldt dat ze (zeer) duidelijk herkenbaar zijn in de berichtgeving over Mabel Wisse Smit in de vijf onderzochte dagbladen. Deze dagbladen hebben, met alle verschillen die tussen de kranten vastgesteld kunnen worden, eraan bijgedragen dat direct na de onthulling in de uitzending van Peter R. de Vries de vermeende misstap snel en in brede kring bekend is geraakt.

Voor en direct na de onthulling spelen *Algemeen Dagblad* en *de Volkskrant* een opvallende rol. *Algemeen Dagblad* besteedt gemeten naar aantal artikelen veruit de meeste aandacht aan de komende en net voorbijge uitzending van Peter R. de Vries. *de Volkskrant* gaat ogenblikkelijk na de eerste publicatie in *Algemeen Dagblad* en nog voor de uitzending van Peter R. de Vries op zoek naar de meest pakkende quote van een Haags politicus en slaagt er - met medewerking van SP-Kamerlid Van Bommel - binnen de kortste keren in om de quote te vinden die naar eigen zeggen ‘nog dagenlang door de ether zal gaan.

In de periode die volgt op de onthulling zien we steeds hetzelfde patroon: op twee momenten is een forse toename in de intensiteit van berichtgeving op de onderscheiden kenmerken te

---

¹ Voor een uitleg van en toelichting op de gehanteerde methode en de uitwerking daarvan (codeerstructie) verwijzen we naar www.nieuwsmonitor.net.

constateren. Het eerste moment is in de week na de persconferentie van de minister-president op 3 oktober 2003 waarop de premier aankondigt het dossier Mabel Wisse Smit opnieuw te gaan bekijken en tijd nodig te hebben om de vragen uit de Tweede Kamer te beantwoorden; het tweede moment is na de persconferentie van de minister-president op 10 oktober 2003. Op de tweede persconferentie maakt premier Balkenende bekend dat de regering afziet van het indienen van een toestemmingswet omdat het paar ‘onvolledige en onjuiste informatie heeft verschaft aan de regering’ en daarmee het vertrouwen heeft geschaad.

6 Media en Mabel: een aanklagende rol van media?

Van aanklagen is, aldus de theorie, sprake als media door het creëren van een context die de hoofdpersoon in een affaire schaamte oplegt, een aanval doen op de integriteit van de hoofdrolspeler in de affaire. Of media jegens Mabel Wisse Smit een aanklagende rol vervuld hebben, is onderzocht aan de hand van vijf kenmerken van de berichtgeving over haar: creëren van een moreel beoordelingskader waarbinnen de hoofdpersoon aangeklaagd kan worden; creatie van een scherp contrast tussen het publieke imago van de hoofdpersoon en de onthulde feiten; creatie van het imago van een leugenachtige persoonlijkheid; aanscherping en inkleuring van feiten en details en het toepassen van versterkende retorische middelen.

In de loop van de affaire vinden we de vijf kenmerken van een aanklagende rol in toenemende mate terug in de berichtgeving over Mabel Wisse Smit. Er zijn twee momenten aan te wijzen waarop in de berichtgeving een duidelijke verschuiving qua inhoud en intensiteit optreedt. De eerste keer is dat na de persconferentie van premier Balkenende op 3 oktober 2003, waarop hij mededeelt het dossier opnieuw te gaan bekijken. De tweede keer is na de persconferentie van premier Balkenende op 10 oktober 2003, waarop hij mededeelt dat de regering geen verantwoordelijkheid kan nemen voor het indienen van een toestemmingswet. Tijdens beide persconferenties doet de premier uitspraken die de beeldvorming rond Mabel Wisse Smit sterk beïnvloeden.

Na de persconferentie van 3 oktober melden de meeste kranten dat premier Balkenende heeft verklaard dat er opnieuw onderzoek komt naar de achtergronden van Mabel Wisse Smit. In de week na deze mededelingen – de eerste subfase van de ontknoping - zien we in de berichtgeving:

- een sterk toenemend contrast tussen het publieke imago van en ‘het ware verhaal’ over Mabel Wisse Smit, waarbij ‘het ware verhaal’ licht de overhand heeft, de hoofdpersoon wordt met andere woorden ‘ontmaskerd’;
- een redelijk sterke toename van het aantal uitspraken waarin ‘liegen’ als beoordelingsmaatstaf wordt gehanteerd, deels refererend aan het verschil in verklaringen van de RVD; de ‘relatie’ als beoordelingsmaatstaf speelt nauwelijks een rol;
- een lichte toename in het aantal uitspraken waarin de hoofdpersoon een leugenachtig karakter wordt toegedicht;

- een sterke toename in inkleuring van feiten, dat wil zeggen dat er, per dag, meer artikelen verschijnen waarin de relatie en het criminele milieu beiden worden genoemd; die verzameling artikelen bevat meer uitspraken over het criminele milieu dan over de relatie;
- een toenemend gebruik van retorische middelen, met name ten opzichte van derden, maar ook ten opzichte van Mabel Wisse Smit.

Vrijdag 10 oktober maakt de premier bekend dat er geen toestemmingswet komt omdat - zo schrijft de premier in een brief aan de Tweede Kamer – ‘niet volledige en niet juiste informatie aan de regering is verstrekt, waardoor het vertrouwen is geschaad’. Tijdens de persconferentie voegt de premier er aan toe ‘tegen onwaarheid is geen kruid gewassen’.

De dag na deze mededelingen - de tweede subfase van de ontknoping - zien we in de berichtgeving over Mabel Wisse Smit:

- een verdere toename van het contrast tussen het publieke imago van en ‘het ware verhaal’ over Mabel Wisse Smit, waarbij het publieke imago de overhand heeft; van ontmaskering van de hoofdpersoon is in deze fase geen sprake;
- een verdere en sterke toename in het aantal uitspraken waarin ‘liegen’ als beoordelingsmaatstaf wordt gehanteerd, ‘de relatie’ als beoordelingsmaatstaf speelt geen rol meer;
- een verdere en zeer sterke toename van het aantal uitspraken waarin Mabel Wisse Smit een leugenachtig karakter wordt toegedicht;
- een verdere en sterke toename in inkleuring van feiten,
- een sterke toename van het gebruik van retorische middelen, zowel in de berichtgeving over Mabel Wisse Smit als in de berichtgeving over derden.

De aanklagende rol van media zoals tot uiting komend in de vijf genoemde kenmerken van berichtgeving, is tot en met 3 oktober 2003 slechts zeer beperkt herkenbaar in de berichtgeving. Na de persconferenties van de minister-president op 3 en 10 oktober 2003 verandert dat radicaal. Media volgen met andere woorden in hoge mate de politiek. Op een enkel aspect volgen media niet alleen, maar zijn ze ook volgzaam. Dat wil zeggen: ze nemen de lezing van de minister-president zoals verwoord in de brief aan de Tweede Kamer en tijdens de persconferentie van 10 oktober 2003 vrijwel kritikloos over: Mabel Wisse Smit heeft gelogen en daarom kan de regering geen verantwoordelijkheid nemen voor het indienen van een toestemmingswet.

7 Media en Mabel: een veroordelende rol van media?

Een snelle veroordeling van de aangeklaagde is een belangrijk kenmerk van een affaire. In dit hoofdstuk hebben we onderzocht of de media hebben bijgedragen aan de snelle veroordeling van Mabel Wisse Smit. We hebben daartoe de berichtgeving over Mabel Wisse Smit onderzocht op vier kenmerken die duiden op een veroordelende rol van media tijdens een affaire. Voor al die kenmerken geldt dat ze (zeer) duidelijk herkenbaar zijn in de berichtgeving. En nog sterker

dan voor de aanjagende en aanklagende rol geldt dat na de persconferenties van 3 en 10 oktober de intensiteit van de berichtgeving op deze punten (zeer) sterk toeneemt.

We vatten de uitkomsten kort als volgt samen:

- na de persconferenties van 3 oktober en opnieuw na de persconferentie van 10 oktober neemt de intensiteit van de berichtgeving wat betreft voor Mabel Wisse Smit positieve en negatieve uitspraken (zeer) sterk toe;
- na de persconferentie van 10 oktober vertoont de berichtgeving vaker en sterker sporen van een veroordelende rol (meer voor Mabel Wisse Smit negatieve dan voor haar positieve uitspraken);
- na de persconferentie van 10 oktober raakt Mabel Wisse Smit in een publicitair isolement, zaterdag 11 oktober nemen alle dagbladen unaniem de lezing van de minister-president ('onvolledige en onjuiste informatie verschaft') over;
- 'het bestaan van een relatie' is in de dagbladen niet unaniem als beschuldiging gepresenteerd, over de vraag of het bestaan van een relatie als beoordelingsmaatstaf moet gelden, het bestaan van een relatie is door bronnen vaker ontkend dan bevestigd en over de vraag of het bestaan van een relatie als beoordelingsmaatstaf gebruikt moet worden is men evenmin unaniem (vaker niet dan wel);
- 'liegen over het bestaan van een relatie' geeft een nader beeld te zien, overigens pas na de persconferentie van 10 oktober 2003: bronnen en dagbladen zelf presenteren dat in overwegende mate als een vaststaand feit, over de beoordelingsmaatstaf is geen discussie;
- de roep om maatregelen (dien geen toestemmingswet in) is afkomstig van derden (n=33) en van dagbladen zelf (n=33);
- de roep om maatregelen (dien geen toestemmingswet in) klinkt vooral in de week na de persconferentie van 3 oktober met de kanttekening dat het absolute aantal uitspraken op dit punt verhoudingsgewijs gering is (n=34);

8 Conclusie

Terugblikkend kunnen we vaststellen dat de gebeurtenissen rond Mabel Wisse Smit na de onthulling in de uitzending van Peter R. de Vries kenmerken vertoont van een mediaschandaal. Er is sprake van een vermeende misstap van een publiek persoon waarvoor die persoon - volgens de aanklagers - zich zou moeten schamen. En er is een fasegewijze ontvouwing van het hele proces waarin de onderzochte dagbladen, de een sterker dan de ander, een aanjagende, aanklagende en veroordelende rol hebben gespeeld. In die fasegewijze ontvouwing signaleren we op drie momenten een sterk tot zeer sterk toenemende intensiteit van de berichtgeving over Mabel Wisse Smit. Omvang en aard van de berichtgeving over Mabel Wisse Smit veranderen in de dagen rond en na de uitzending van Peter R. De Vries, na de persconferentie van de minister-president op 3 oktober 2003 (premier gaat dossier nog een keer bekijken) en opnieuw na de persconferentie van de minister-president op 10 oktober 2003 (geen toestemmingswet). Kenmerken van de aanjagende, aanklagende en veroordelende rol zijn na die data in aanzienlijk

sterkere mate terug te vinden in de berichtgeving over Mabel Wisse Smit. Dat wijst op een wisselwerking tussen media en politiek.

Na de persconferenties van de premier stijgt het aantal voor Mabel Wisse Smit in de onderzochte dagbladen uitgeruimde kolommen tot twee keer toe sterk. In Nijmegen ebt de publicitaire aandacht na de gemeenteraadsvergadering snel weer weg: de meerderheid oordeelt dat het om een privé zaak gaat en daarmee is de kous af. In politiek Den Haag lagen en liggen de zaken wat ingewikkelder. Herfst 2003 komt al voor de uitzending van Peter R. de Vries het 'haasje-over-spelen' tussen media en politiek op gang en wel in de vorm van een jacht op reacties van Tweede Kamerleden.

Dat de hype 'zuiverend heeft gewerkt' en dat 'uit de hele kwestie hooguit de conclusie getrokken kan worden dat Peter R. de Vries beter thuis was in de onderwereld en de Volkskrant in de bovenwereld' is - gezien de uitkomsten van dit onderzoek - een al te simpele conclusie. Van een zuiverende werking zou sprake geweest indien een ernstige misstap of misstand onomstotelijk vastgesteld zou zijn. Dat is niet het geval. Een ernstige misstap is niet onomstotelijk vast komen te staan, de eerste centrale beschuldiging in de hele affaire leunt uiteindelijk voornamelijk op één bron, te weten Charlie da Silva. De tweede beschuldiging berust vervolgens deels op de eerste. Deels, want ook het verschil in de verklaringen die de RVD in augustus en september 2003 heeft doen uitgaan, speelt hier een rol. In de dagbladen wordt aanvankelijk tamelijk terughoudend over dit verschil geschreven. Aanzienlijk minder terughoudend zijn de dagbladen over de mededeling van de minister-president dat de RVD alleen als brievenbus heeft gefungeerd en dat de ministeriële verantwoordelijkheid pas ingaat op het moment dat de toestemmingswet openbaar wordt. Een week later - het besluit dat er geen toestemmingswet wordt ingediend is net openbaar gemaakt - is het precies omgekeerd: de minister-president krijgt lof toegezwaaid, dat Mabel Wisse Smit 'gelogen heeft' staat voor iedereen vast.

“Een wijdverbreide behoefte om te weten wat weetbaar is, kan men ook bij volken met een hoog ontwikkeld, voor allen toegankelijk onderwijsstelsel niet opmerken. Men stelt ten aanzien van 'de waarheid' weinig eisen. (...). De mens wil de wereld niet, hij wil zijn visie van de wereld. Wie deze visie tracht te corrigeren, de onjuistheid ervan bewijzen of vernietigen wil, verwerft zijn dank niet”.

Woorden van de socioloog en Amerika-kenner Den Hollander die eind jaren zeventig van de vorige eeuw een klassiek geworden boek schreef over de journalisten die begin twintigste eeuw schandaal na schandaal onthulden (Den Hollander, 1976, p. 170 en p. 187). Woorden die na ruim dertig jaar nog evenveel zeggingskracht bezitten als destijds. We kennen 'de feiten' immers nog steeds niet, maar hebben - getuige de reacties na publieke optredens van Mabel Wisse Smit - het oordeel wel klaar.

Bij alle kritiek op de rol van media moet ogenblikkelijk worden aangetekend dat politiek Den Haag in verschillende fasen van de affaire weinig heeft gedaan om het vuur te doven en veel om het op te stoken. Soms is opzet nauwelijks te ontkennen - Kamerleden die nog voor de uitzending van Peter R. de Vries de zaak op scherp zetten - soms is het oplaaiend vuur een gevolg van een niet te vermijden reactie op vragen van journalisten. Waarbij niet zonder meer gesteld kan worden dat een andere reactie een ander gevolg gehad zou hebben. Hoe dat ook zij,

dat de wisselwerking tussen media en politiek bijgedragen heeft aan ontstaan en afloop van de affaire Mabel Wisse Smit is duidelijk. Voor politiek en journalistiek een goede aanleiding voor bezinning op beider rol en functioneren in een samenleving die steeds sterker in het teken van media, beeldvorming en imago staat en steeds minder oog heeft voor 'feiten'.